

**O‘g‘uznoma” eposi — Xorazm vohasida shakllangan turkiy siyosiy va ma’naviy
tafakkurning manbai sifatida**

**Ro‘ziboyev Polvon Ataxon o‘g‘li,
Osiyo Xalqaro Universitetining (70220301– Tarix yo‘nalishlar va faoliyat
turi bo‘yicha) magistraturasi birinchi bosqich talabasi**

Annotatsiya. Mazkur maqolada O‘g‘uznoma eposining tarixiy ahamiyati hamda unda ifodalangan siyosiy va ma’naviy qarashlar Xorazm vohasi tarixiy taraqqiyoti bilan bog‘liq holda tahlil qilinadi. Asarda O‘g‘uzxon timsoli orqali ilgari surilgan markazlashgan davlat tuzish, el birligi, adolatli boshqaruv, harbiy qudrat va hududiy yaxlitlik g‘oyalari turkiy davlatchilik tafakkurining muhim mezonlari sifatida yoritiladi.

Tadqiqot jarayonida epos mazmuni Xorazm vohasida shakllangan siyosiy an‘analar va tarixiy tajriba bilan qiyosiy tahlil qilinadi. Natijada “O‘g‘uznoma” nafaqat badiiy yodgorlik, balki turkiy siyosiy va ma’naviy tafakkurning shakllanish jarayonini aks ettiruvchi konseptual manba ekanligi asoslab beriladi.

Maqola turkiy davlatchilik g‘oyalarining tarixiy ildizlarini aniqlash hamda milliy o‘zlikni anglash jarayonini chuqurroq tadqiq etishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar. *O‘g‘uznoma, Xorazm vohasi, turkiy davlatchilik, siyosiy tafakkur, ma’naviy meros, O‘g‘uzxon obrazi, el birligi, adolatli boshqaruv, tarixiy xotira, milliy o‘zlik.*

Аннотация. В данной статье анализируется историческое значение эпоса «Огузнаме», а также отражённые в нём политические и духовные взгляды в контексте исторического развития Хорезмского оазиса. В произведении через образ Огуз-хана освещаются идеи создания централизованного государства, единства народа, справедливого управления, военной мощи и территориальной целостности как важнейшие критерии тюркской государственно-политической мысли.

В процессе исследования содержание эпоса сопоставительно анализируется с политическими традициями и историческим опытом,

сформировавшимися в Хорезмском оазисе. В результате обосновывается, что «Огузнаме» является не только художественным памятником, но и концептуальным источником, отражающим процесс формирования тюркской политической и духовной мысли.

Статья способствует выявлению исторических корней идей тюркской государственности и более глубокому исследованию процесса осознания национальной идентичности.

Ключевые слова: *Огузнаме, Хорезмский оазис, тюркская государственность, политическая мысль, духовное наследие, образ Огуз-хана, единство народа, справедливое управление, историческая память, национальная идентичность.*

Abstract. This article analyzes the historical significance of the epic “Oghuzname” and the political and spiritual ideas expressed in it in connection with the historical development of the Khorezm oasis. Through the image of Oghuz Khan, the work highlights the ideas of establishing a centralized state, national unity, just governance, military power, and territorial integrity as essential criteria of Turkic statehood and political thought.

In the course of the research, the content of the epic is comparatively analyzed alongside the political traditions and historical experience formed in the Khorezm oasis. As a result, it is substantiated that the “Oghuzname” is not only a literary monument, but also a conceptual source reflecting the formation process of Turkic political and spiritual thought.

The article contributes to identifying the historical roots of Turkic statehood ideas and to a deeper study of the process of national self-awareness.

Keywords: *Oghuzname, Khorezm oasis, Turkic statehood, political thought, spiritual heritage, image of Oghuz Khan, national unity, just governance, historical memory, national identity.*

Turkiy xalqlar tarixiy taraqqiyotida epik meros alohida o‘rin tutadi. Qadimiy og‘zaki ijod namunalari nafaqat badiiy-estetik ahamiyatga ega, balki xalqning siyosiy

tafakkuri, ijtimoiy qarashlari, davlat tuzumi va ma'naviy qadriyatlarini o'zida mujassam etgan muhim tarixiy manba sifatida ham qadrlanadi.

Shu jihatdan qaraganda, O'g'uznoma eposi turkiy xalqlarning qadimiy davlatchilik an'analari, siyosiy qarashlari va milliy o'zlikni anglash jarayonini yoritib beruvchi noyob yodgorlikdir [1].

"O'g'uznoma" asarida O'g'uzxon va uning avlodlari faoliyati orqali turkiy qabilalarning shakllanishi, ularning hududiy joylashuvi, davlat boshqaruvi tamoyillari hamda harbiy-siyosiy tuzilmasi haqida muhim ma'lumotlar beriladi. Eposda tasvirlangan voqealar ko'proq afsonaviy xarakterga ega bo'lsa-da, ular zamirida real tarixiy jarayonlar, jumladan, Markaziy Osiyo hududlarida yuz bergan siyosiy birlashuvlar va etnik shakllanish jarayonlari aks etadi [2].

Xususan, qadimdan sivilizatsiya markazlaridan biri bo'lib kelgan Xorazm vohasi turkiy davlatchilik tarixida muhim o'rin egallagan. Xorazm hududi qadimgi davrlardanoq siyosiy va madaniy markaz sifatida shakllanib, turli qabila va elatlarning birlashuvi jarayonida muhim rol o'ynagan.

Tarixiy manbalarda Xorazmning qadimgi davlatchilik an'analari, boshqaruv tizimi va harbiy tashkiloti haqida ma'lumotlar uchraydi. Bu jihatlar "O'g'uznoma" eposida ifodalangan siyosiy g'oyalar bilan muayyan darajada uyg'unlik kasb etadi [3].

Eposda ilgari surilgan markazlashgan boshqaruv, el birligi, adolatli hukmdor obrazi, hududiy yaxlitlik va vatanparvarlik kabi g'oyalar Xorazm vohasida shakllangan siyosiy tafakkur va davlat boshqaruvi an'analari bilan uzviy bog'liqdir. Ayniqsa, O'g'uzxon timsolida ideal hukmdor obrazi yaratilgan bo'lib, bu obraz turkiy siyosiy tafakkurining asosiy mezonlarini aks ettiradi [4].

Shu bois, "O'g'uznoma" eposini Xorazm vohasida shakllangan turkiy siyosiy va ma'naviy tafakkurning manbai sifatida o'rganish dolzarb ilmiy masalalardan biri hisoblanadi. Mazkur mavzu turkiy davlatchilik g'oyalarining shakllanish jarayonini, milliy birlik konsepsiyasini hamda tarixiy xotira va ma'naviy meros o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni chuqurroq anglash imkonini beradi.

O'g'uznoma eposi turkiy xalqlarning qadimgi siyosiy tafakkuri va ma'naviy qarashlarini o'zida mujassam etgan muhim manbadir. Unda O'g'uzxon timsoli orqali markazlashgan davlat tuzish, el-yurtni birlashtirish, adolatli boshqaruvni yo'lga qo'yish va hududiy yaxlitlikni ta'minlash kabi g'oyalar ilgari suriladi. Bu g'oyalar tasodifiy

emas, balki qadimiy turkiy jamiyatning real ijtimoiy-siyosiy ehtiyojlari bilan chambarchas bog‘liqdir.

Eposda O‘g‘uzxonning qabilalarni birlashtirishi, ularga tartib o‘rnatishi va o‘ziga sodiq boshqaruv tizimini shakllantirishi markazlashgan davlat tuzish g‘oyasini ifodalaydi. Qabilalarning alohida-alohida yashashi emas, balki yagona siyosiy tuzilma ostida birlashishi asosiy maqsad sifatida ko‘rsatiladi. Bu jihat turkiy davlatchilik tafakkurining muhim belgilaridan biri hisoblanadi.

Mazkur g‘oyalarni Xorazm vohasi tarixiy taraqqiyoti bilan bog‘lab tahlil qilish muhim ilmiy ahamiyat kasb etadi. Xorazm qadimdan siyosiy jihatdan rivojlangan hudud bo‘lib, bu yerda mustahkam davlat tuzilmalari shakllangan. Tarixiy manbalarda Xorazm hukmdorlarining markazlashgan boshqaruv tizimini yo‘lga qo‘ygani, harbiy va ma‘muriy tuzilmalarni takomillashtirgani qayd etiladi. Bu esa “O‘g‘uznoma”da aks etgan siyosiy qarashlarning real tarixiy jarayonlar bilan uyg‘unligini ko‘rsatadi.

Eposdagi eng muhim g‘oyalardan biri — el birligi va ijtimoiy hamjihatlikdir. O‘g‘uzxon qabilalar o‘rtasidagi nizolarni bartaraf etadi, ularni yagona maqsad atrofida birlashtiradi. Birlik va sadoqat davlat barqarorligining asosiy sharti sifatida talqin etiladi. Xorazm tarixida ham hududiy yaxlitlik va ichki barqarorlikni ta‘minlash davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri bo‘lgan. Ayniqsa, tashqi xavflar sharoitida ichki birlashuv va harbiy intizom muhim ahamiyat kasb etgan.

“O‘g‘uznoma”da adolatli hukmdor g‘oyasi ham markaziy o‘rin egallaydi. O‘g‘uzxon donishmand, jasur va xalq manfaatini ustuvor qo‘yadigan rahbar sifatida tasvirlanadi. Bu obraz orqali turkiy siyosiy tafakkurda hukmdorning axloqiy fazilatlarini muhim mezon sifatida ko‘rsatiladi. Xorazm davlatchilik an‘analarida ham hukmdorning adolati, xalq oldidagi mas‘uliyati va davlat manfaatini himoya qilishi ustuvor qadriyat sifatida qaralgan.

Shuningdek, eposda harbiy qudrat va hududiy kengayish masalasi ham muhim o‘rin tutadi. O‘g‘uzxonning yurishlari va g‘alabalari davlat mustaqilligini mustahkamlash vositasi sifatida talqin etiladi. Xorazm vohasi ham tarixiy davrlarda kuchli harbiy salohiyatga ega bo‘lgan hamda mintaqadagi siyosiy jarayonlarda faol ishtirok etgan. Bu o‘xshashliklar “O‘g‘uznoma”dagi siyosiy ideal bilan Xorazm tarixiy tajribasi o‘rtasidagi ma‘naviy va g‘oyaviy mushtaraklikni ko‘rsatadi.

Eposning ma'naviy jihati ham alohida e'tiborga loyiqdir. Unda ajdodlarga hurmat, nasl davomiyligi, qadriyatlarni avlod-dan-avlodga yetkazish g'oyalari ilgari suriladi. Bu esa milliy o'zlikni saqlash va tarixiy xotirani mustahkamlashning muhim omili hisoblanadi. Xorazm vohasida shakllangan madaniy muhit ham aynan tarixiy merosni asrab-avaylash, ilm-fan va ma'rifatni rivojlantirishga yo'naltirilgan bo'lgan.

Shunday qilib, "O'g'uznoma" eposi faqat badiiy asar emas, balki turkiy siyosiy tafakkur va ma'naviy qadriyatlarning shakllanish jarayonini aks ettiruvchi konseptual manba sifatida namoyon bo'ladi. Uning mazmunini Xorazm vohasi tarixiy tajribasi bilan bog'liq holda tahlil qilish turkiy davlatchilik g'oyalarining evolyutsiyasini chuqurroq anglash imkonini beradi.

Yuqoridagi tahlillar shuni ko'rsatadiki, "O'g'uznoma" eposi turkiy xalqlarning qadimiy siyosiy tafakkuri, davlatchilik an'analari va ma'naviy qadriyatlarini o'zida mujassam etgan muhim tarixiy-madaniy manbadir. Asarda O'g'uzxon obrazi orqali markazlashgan davlat tuzish, el birligini ta'minlash, adolatli boshqaruvni yo'lga qo'yish hamda hududiy yaxlitlikni saqlash kabi fundamental g'oyalar ilgari suriladi. Bu g'oyalar turkiy jamiyat taraqqiyotining asosiy mezonlarini aks ettiradi.

Epos mazmunini Xorazm vohasi tarixiy taraqqiyoti bilan bog'lab o'rganish uning ilmiy ahamiyatini yanada oshiradi. Xorazm qadimdan yuksak siyosiy va madaniy taraqqiyotga ega hudud bo'lib, bu yerda shakllangan davlatchilik an'analari "O'g'uznoma"da ifodalangan siyosiy va ma'naviy qarashlar bilan uyg'unlik kasb etadi. Xususan, markazlashgan boshqaruv, ichki birlik, harbiy qudrat va hukmdor mas'uliyati kabi tamoyillar tarixiy tajriba va epik tafakkur o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni ko'rsatadi.

"O'g'uznoma" eposi orqali turkiy xalqlarning o'z tarixiy ildizlarini anglash, milliy o'zlikni mustahkamlash va ajdodlar merosiga hurmat ruhini shakllantirish mumkin. Asarda ilgari surilgan birlik, jasorat, sadoqat, adolat va vatanparvarlik g'oyalari nafaqat o'tmish davr uchun, balki bugungi jamiyat uchun ham dolzarb ahamiyatga ega.

Shu bois, "O'g'uznoma"ni Xorazm vohasida shakllangan turkiy siyosiy va ma'naviy tafakkurning manbai sifatida tadqiq etish turkiy davlatchilik konsepsiyasining tarixiy ildizlarini aniqlash, milliy qadriyatlarning evolyutsiyasini yoritish hamda tarixiy xotira va ma'naviy merosning o'zaro bog'liqligini chuqurroq

anglash imkonini beradi. Epos nafaqat adabiy yodgorlik, balki siyosiy va ma'naviy tafakkur tarixini o'rganishda muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'g'uznoma. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, turli nashrlar.
2. Abulg'ozzi Bahodirxon. Shajarai turk. – Toshkent: Cho'lpon nashriyoti.
3. Rashid al-Din Hamadani. Jome' ut-tavorix. – Toshkent: Sharq nashriyoti.
4. Zaki Validi Togan. Bugungi turkiy xalqlar tarixi. – Istanbul nashrlari.

